

*Тетяна Осташко
(Київ)*

В.СІДАК.
**«НАЦІОНАЛЬНІ СПЕЦСЛУЖБИ В ПЕРІОД
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.):
НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ»**

В часи існування комуністичного режиму радянське керівництво певною мірою усвідомлювало необхідність практичного застосування досвіду роботи українських спецслужб, однак його системний аналіз і наукове узагальнення були фактично заборонені. Та надзвичайно обмежена інформація про українську розвідку і контррозвідку, яка все ж потрапляла у літературу, обов'язково супроводжувалась навішуванням ярликів «контрреволюційності», «буржуазності», «націоналізму».

Певні досягнення у вивченні окремих аспектів діяльності українських спецслужб має українська зарубіжна історіографія різних часів, однак вона несе на собі відбиток суб'єктивізму, пов'язаного з партійно-політичною заангажованістю авторів, а також характеризується вузькістю у багатьох випадках джерельної основи. Можна констатувати, що досі не було досліджень, у яких українські спецслужби були б предметом цілісного і послідовного вивчення протягом усього періоду 1917–1921 рр. Фактично автору належить пріоритет у науковому вивченні і професійному узагальненні діяльності органів безпеки Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, ЗУНР, Державного Центру УНР в екзилі та диференціації трьох її напрямків: розвідувального, контррозвідувального та захисту державності й територіальної цілісності України.

При цьому слід наголосити, що монографія В.С.Сідака виходить за межі дуже важливих, але специфічних особливостей діяльності спецслужб України, його праця має неабияке значення для проведення дійсно наукового аналізу причин поразки національно-визвольної боротьби.

Автор залучив для свого дослідження матеріали 30 фондів Центрального державного архіву вищих органів влади України, Державного

архіву Служби безпеки України, Центральних державних і історичних архівів у Києві та Львові, а також досі закритих для України матеріалів «Військового архіву» відділу рукописів Бібліотеки Народової у Варшаві та ін. Серед них величезний масив документів самих спецслужб, центральних державних інституцій, що здійснювали керівництво розбудовою спецслужби, документи військових відомств, відомств закордонних справ, повстансько-підпільних формувань, матеріали радянських органів безпеки. Чимало з них має унікальний характер за своєю інформативною насиченістю та політичним звучанням і є дослідницьким пріоритетом автора.

Залучені різноманітні за змістом і характером джерела дозволили створити змістовну працю, яка відзначається широким охопленням і розкриттям особливостей діяльності українських спецслужб, а також складних воєнних і соціально-політичних проблем досліджуваного періоду, їх глибоким науковим узагальненням.

В монографії ґрунтовно розкриваються особливості зародження і функціонування органів безпеки України в період Центральної Ради. На відміну від багатьох праць сучасних істориків, які часом безпідставно ідеалізують Центральну Раду, В.С.Сідак подає виважену, глибоко аналітичну оцінку її діяльності насамперед в контексті забезпечення безпеки УНР. Не можна не погодитись з автором, що головними причинами поразки Центральної Ради були відсутність ефективного державного управління, привабливої для більшості населення економічної політики, боєздатної армії, органів безпеки та ін. Справедливо наголошується на такому прорахунку військового будівництва, як те, що лише у квітні 1918 р. військовим міністром і генштабом було підготовлено проект організації постійної армії на основі територіального набору.

Аналізуючи фактори, які призвели до драматичного стану національної безпеки, В.С.Сідак доходить висновку, що в середовищі тогочасної української еліти не було єдиної думки щодо перспектив політичного режиму в Україні, стабільних поглядів стосовно основних засад державної влади. Раз у раз виявлялися хитання між такими її формами, як «диктатура пролетаріату», «трудова демократія», «парламентська система» і т.п. Те саме стосувалося і перспектив взаємовідносин з Росією (автономія, федерація, самостійна держава). Ці спостереження автора особливо актуальні, оскільки вони значною мірою екстраполюються на політичне сьогодення України, яке у багатьох соціально-політичних вимірах повторює ситуацію 1917–1918 рр.

Заслугою В.П.Сідака є ґрунтовне висвітлення еволюції місця і ролі національних органів безпеки після падіння Центральної Ради і утворення гетьманату П.Скоропадського, їх формування і діяльність, вироблення структури в новій ситуації розкриваються на тлі всебічного аналізу

воєнно-політичної обстановки в Українській Державі. Не можна не погодитись із твердженням автора, що цей варіант української державності не мав собі рівних за кількістю і масштабами загроз його існуванню. І, на жаль, чи не найголовнішою була розkłадова діяльність більшості українських політичних партій, які відмовились співпрацювати з «реакційним режимом» Скоропадського. В роботі переконливо розкривається згубність такої позиції і показано, як багато встигла зробити Українська Держава за кілька місяців свого існування, в тому числі і в організації служби безпеки. Подається детальний аналіз діяльності Державної варті та інших інституцій безпеки. Фактично вперше в історії України, як наголошує автор, було започатковано повноцінні спеціальні служби як в структурному відношенні, так і за змістом діяльності.

Особливу увагу в роботі приділено організації та діяльності спецслужб Директорії УНР, висвітленню процесів створення та функціонування спеціальних підрозділів Міністерства внутрішніх справ, військової розвідки і контррозвідки. В.С.Сідаком здійснено глибокий професійний аналіз усіх ланок системи збору розвідувальної інформації цього періоду — розвідувальних структур Генштабу і розвідувальних підрозділів армійських частин і з'єднань; польової розвідки; військових дипломатичних представництв за кордоном; відділу закордонної інформації Департаменту Політичної інформації (ДПІ) МВС УНР. Численні документи, вивчені автором, дали можливість наочно показати, як внутрішньополітична нестабільність, економічна криза стають благодатним ґрунтом для казнокрадства, активізації кримінальних елементів, зацікавлених у корупційності державного чиновництва. Наукові узагальнення у цьому зв'язку мають неабияке значення для інтенсифікації діяльності СБ України у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю сьогодні, з тим щоб уникнути прикрих помилок Директорії, яка не наважилась, як підкреслюється у монографії, на рішучу боротьбу з цими явищами.

Досвід будівництва і діяльності спецслужб Директорії і насамперед військової розвідки і контррозвідки становить значний інтерес з огляду на пряму залежність і зв'язок зі станом збройних сил країни в цілому.

Монографія вміщує глибокий аналіз специфіки організації спецслужб Західно-Української Народної Республіки. Автор розкрив різницю у підходах до питань військового будівництва ЗУНР і «заклопотаної політичною демагогією та соціальними експериментами» Директорії, що відбилося на структурі і характері діяльності розвідки та інших спецслужб. На конкретних матеріалах в роботі показано, що керівництво ЗУНР зуміло оперативніше, ніж уряд УНР, створити у збройних силах розвідувальну службу і ефективно вирішувати відповідні завдання.

На прикладі діяльності корпусу Української Державної жандармерії розкривається конструктивний підхід керівництва республіки у сфері дер-

жавотворення. Це знайшло свій вияв у тому, що робота цієї інституції визначалася насамперед законом, низкою нормативно-правових актів, чіткою системою добору і підготовки співробітників. При цьому автор звертає увагу на те, що пошуки оптимального поєднання теоретичного навчання й оперативної практики в спецслужбах ЗУНР і сьогодні заслуговують на увагу.

Значний інтерес викликає розгляд особливостей функціонування спеціальних служб державного центру УНР в еміграції. Діяльність розвідки і контррозвідки УНР у 1921 р., як показує автор, є унікальною сторінкою в історії спецслужб насамперед тому, що вони збагатили досвід оперативно-розшукової діяльності стратегією і тактикою боротьби за звільнення України та досягнення її незалежності.

Таким чином, монографія В.С.Сідака переконливо розкриває величезне значення спецслужб у боротьбі за державність України у 1917–1921 рр., науково обґрунтовано визначає їх місце у забезпеченні захисту економічних і політичних інтересів держави в екстремальних умовах.